

Училището

До средата на 20-те години на XX в. децата от Западните Родопи получават образованието си в частни училища, издържани от настоятелства и религиозни общини. В тях най-често учител е местния ходжа и освен обучение по Коран, се преподава и турски език. Регламентирането на статута на този вид училища се въвежда в България още със Закона за народните и частните училища от 1885 г. и Закона за народното просвещение от 1891 г. Постепенно образователната система поема по пътя на централизацията с нарастващата роля на държавата.

За района на Неврокопско (Гоцеделчевско) и Разложко, включен в рамките на българската държава в резултат на Балканските войни (1912-1913 г.), училищното законодателство влиза в сила след 1919 г. Поправката на Закона за народното просвещение от 1924 г. внася

Децата от селата Горно Дряново, Ковачевица и Лещен, 30 май 1935 г.

промени в статута на частните училища. Мюсюлманските училища започват да се делят по народностен признак - т. нар. "българомохамедански" стават народни (т. е. държавни) училища, а "турските" остават частни. От учебната 1925/26 г. в "народните" училища се появяват учители българи и започват да се преподават нови пред-

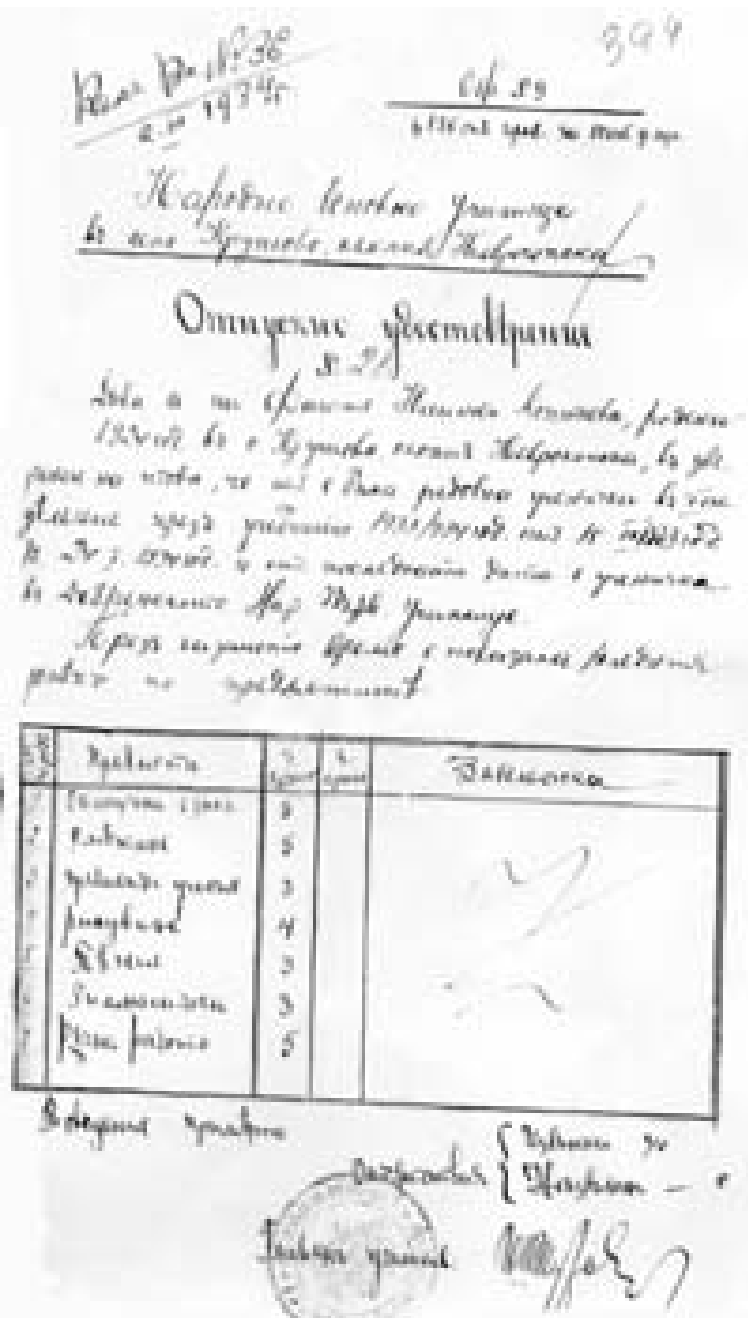
мети. Повече от две десетилетия след това в много от селата в Гоцеделчевско и Разложко продължават да съществуват паралелно и религиозни, и светски училища.

Светските училища в Западните Родопи реално започват да се откриват от средата на 20-те г. на XX в. (1925 г. – с. Дебрен, 1926 г. – с. Горно Дряново, 1925 г. – с. Кочан и др.).

По различни причини не всички родители изпращат тогава децата си на училище. Затова дълго време много висок остава процентът на неграмотните. Така например в селата Света Петка и Пашово (община Лъджене, дн. Велинград) през 1926 г. само 10% от населението е грамотно, докато общите данни за селата в цялата страна показват ниво на грамотност около 56% за същата година. Така за дълъг период след 1913 г. училищата не могат да обхванат трайно голяма част от децата, особено момичетата, и те често преждевременно напускат училище. За децата, живеещи в махали, отдалечени на километри от училището, е още по-трудно. Те трябва да вървят с часове, за да отидат на училище. Често причина за спиране от училище е някакъв повод в семейството: болест, ангажиране в земеделската и домакинската работа и пр.

Постепенно повечето родители започват да изпращат децата си на училище. На онези, които по различни причини ги спират, се налагат глоби. Така например от средно по около 90 деца в училището в с. Дебрен през 30-те г. на XX в. само няколко родители са глобявани за системни отсъствия на децата от училище – родители и на момичета, и на момчета.

Учителите в този период са външни хо-

Отпусечно свидетелство за завършено I отделение, село Крушово, уч. 1933/1934 г.

ра, които рядко остават да преподават в местното училище (особено в малките села) повече от година-две. Като изключение може да се посочи учителското семейство Алимански, което преподава в с. Дебрен непрекъснато от 1931 до 1948 г. Най-често причина за краткия престой на учителите в едно село са лошите условия – липсата на квартири за тях и неподходящите училищни помещения. Училищните сгради дълго

време представляват скромни постройки, временно приспособени за училище – рядко в повече от две стаи.

В годините след Втората световна война се увеличава намесата и натискът от страна на държавата във вътрешния живот на мюсюлманската общност. Взаимоотношенията между нея и официалната власт минават през различни етапи, отразяващи вижданията и подхода на управляващата комунистическа партия към мюсюлманите. Широкото разгръщане на просветното дело сред тях е белязано както от опити за доброволно обхващане на всички деца в училищата, така и от използването на широко разгрънатата система за натиск върху родителите, стигаща до радикални административни мерки. Създадените механизми на въздействие и вмешателство в живота на мюсюлманската общност улеснява масовизирането на ограмотителните кампании (включително и такива за възрастни) и въобще развитието на просветното дело в края на 40-те и първата половина на 50-те години на XX в.

Родените през 50-60-те години, са първото поколение млади хора от мюсюлманските села, което не с отделни свои представители, а с по няколко души от селото (вкл. и момичета) навлиза в средните училища в града.

Днес само малка част от най-възрастните са неграмотни. Броят на завършилите висше образование, главно учители, постепенно се увеличава и почти всички служби за висшисти в селата са заети от местни хора. В по-големите села са открити гимназии, в които преподават местни учители.

Анализирайте следния откъс от историята на училището в с. Деб-

рен и проведете обща дискусия по въпросите след текста:

“Първият опит за откриване на училище е бил през 1912/1913 г., когато е имало учител, стоял около 2 месеца, после бил изгонен от ходжата. Жителите на селото били неграмотни, с изключение на 5-6 души, които изучавали турски език в Солун.

Следващият опит, вече успешен, е през 1925 г., когато от град Кърджали бил назначен за учител в с. Дебрен Никола Алимански.

Когато пристигнал в селото, селяните се противопоставили: “До сега се оджи са ни учили и отсега натам па оджиша учат”. След дълги уговорки те се съгласили да се открие училище, но при ус-

Вълкосел, 60-те години на XX век

ловие повече от учебните часове да бъдат на ходжата.

Въпросът бил решен и Алимански останал. Никой не желаел в къщата си даскала и той бил принуден да живее ведно с ходжата в една малка тясна стаичка, опушена, в която всяка вечер се събирали на “моабет” старците.

Класната стая също била тясна и опушена с люлеици се чинове. Цял месец учителят търсил помещение, за да го приспособи за училище. През това време учебни занятия се водели в джамията...

Алимански е преместен в Гърмен...и там среща младата, току-що завършила учителка от Неврокоп – Василка, която скоро става негова съпруга. По настояване на дебренци те са върнати да учителстват в Дебрен през 1931/1932 г. През същата година училището се снабдява и с 580 кв.м училищна градина.

През първата учебна година Алимански успял да събере подлежащите на задължително обучение (но само момчетата). Децата били на различна възраст (от 7 до 14 години). Постепенно учителят спечелил учениците и тогавашните по-първи хора в селото и с тяхна помощ преодолявал съпротивата на родителите. Към края на учебната година всички деца можели да четат, пишат и смятат. Селяните били поразени “Бря, даскале, какво направи ти, бря? За една година научи всички деца да четат и пишат, а ходжата само три деца” – провикнал се

Бедни ученици — българо-мохамедански деца — се хранят под грижата на клон от Съюза за закрила на децата в България в с. Горно Дръново, община Ковачевска, околия Неврокопска

Снимката и надписът под нея са от сп. “Обществено подпомагане”, 1936, кн. 11/12

кметът Гавазов и с това дал израз на общото настроение...

На следващата година вече били открити два класа. Дошло нареждане да се приберат и момичетата в училище. Дебренци изпаднали в ужас. Отново тревоги и горчиви съжаления, че са допуснали учител в селото.

С голяма мъка учителите събрали само най-малките момичета. А по-големките? “Те са женски, на тях им не трябва четене, писане и смятане. Нема да ги правим даскалци, я. На тях мутвака и нивата” – говорели дебренци... Но учителите все пак успели да овладеят положението. Влиянието им върху дебренци растяло и родителите били спечелени. На децата било позволено да носят учебниците вкъщи – това било голямо постижение в Дебрен.”

/Звезда Чаушева, История на с. Дебрен,
Искам благородна.../

· Какво е отношението на селяните към новосъздаденото училище и към учителите?

· Променя ли се то във времето? От кои моменти в текста личи това?

· Как са се отнасяли родителите към образованието на момичетата тогава?

· Защо родителите не са смятали за необходимо момичетата да учат?

· Какво се е променило в отношението към училището и учителите?

· Откъде са учителите във вашето училище? Работят ли в него местни хора?

· Има ли сега деца, които рано напускат училище и защо?

Разгледайте откъсите от училищни спомени на няколко мъже (родени между 1911 и 1929 г.) и дискутирайте по въпросите след тях.

“На турско училище ходих - седем години на ходжа бях. Точно седем години и една година ме закачи даскала и на даскала ходих една година. Сетне на, през едно време, държавно учехме вечер, една година...коя бе – не помня. Такива учеше като нас, стари дядя учаха...” (Ибрахим, род. 1911 г. Искам човекът...)

Организирайте мозъчна атака по проблема: “Кои са причините за ранното напускане на училището в днешно време?” Запишете всички предложения и след това ги обобщете.

“Аз като малък първо изучавах Корана, на джамията. Тогава нямаше пуснати още да има да изучават на български. Това 1925 година, та дойде един учител от Кюстендил. Тогава се прехвърлихме да изучавам български език, а Корана го бех

Празнуване Деня на детето в с. Дебрен, 1933 г.

На излет в околностите на село Буково, 80-те години на XX век

изучил тогава до 7-8 години. Понеже дедо ми ходжа е бил, завършил в Солун за ходжа – турско време, а и баца ми също завършил в Солун ходжа. И аз се опитах да стана ходжа, ама това не ми хареса много и аз се прехвърлих към българското, Корана си ми остана изучен... Така преживех нашия живот. Увлякох се по българското училище и там напълних годините, сетне пак задочно учих 7-8 клас и завърших задочно.” (Сабри, род. 1917 г., Искам човекът...)

“Изкарал съм до четвърто отделение... Не се обръщаше внимание на децата да уча, повече със стоката одехме. И така изкарахме детския живот мизерно. През детското време, защо така бехме изостанали, та не можяхме да учим...

Слаб ученик бех по история, но четех, пишех, не ми вървеше училището. След това заучих на ходжа. Поучих две зими по един месец. Научихме само да четем Корана и исторически да сме добре с мо-

рала добри, да сме примерни, да знаем как да посрещнем човек, да сме добри... Там много хубав съвет ни дадоха през това време – да не си хулиганин, да не пиеш да се пазиш от лошите работи, да си примерен – в това сме възпитани. (Джамал, род. 1918 г., Искам човекът...)

“Като ученик почнах да уча. Бех така буен и бех мераклия. Най-много ми вървеше пеенето... на пеенето бях мераклия. Учихме четири класа с един учител... Докато той предаде урока на първи клас, та на втори клас, та на трети клас, ние го чекаме и не можем така да се учим като сега. Учителят не може да смогне. Пак горе-долу, така от желание пак сме нещо научили, не е като сега. Тогава беше друго. Даваха право и на ходжа да учим два пъти в седмицата – четвъртък и събота. И след това по едно време дойде от Разлог околийският началник, взе ни книгите и ги изгоре в печката. През 1935 година ни забраниха арабско-турското

писмо. Така я излезох през 1935 г. до четвърти клас. Не можеше да учим, бедни хора сме. За да идеш в София да учиш, трябва да имаш възможности... До четвърти клас учих. Имах желание да уча. Баща, майка немам – кой ке те учи. И това, което съм научил, е от мое желание...” (Исмаил, род. 1925 г., Искам човекът...)

Училището в с. Гърмен

“Роден съм в махалата горе през 1929 г... По едно време като дете аз много се срамувах, че сме бедни. По-нататък дойде време да тръгна на училище. Училището беше на 3 км далеко и през една река се минаваше. Ходих една година на училище, взимах хубава диплома с 6, обаче следващата година се поболях. Два-три месеца лежах и всичко, което бях научил в първи клас бях го забравил с болестта. И по-нататък се наложи да не идам нито един ден на училище.” (Ахмед, род. 1929 г., Искам човекът...)

· В какъв тип училище са учили интервюираните?

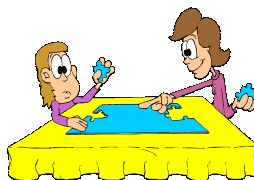
- религиозно;
- светско;
- и двете.

· Как са се допълвали различните видове образование (религиозно и светско)?

· Каква степен на образование са успели да достигнат?

· Какво е общото и различното в отделните спомени?

· Какво научавате за училищната атмосфера? Сравнете я с вашето училище днес.

Анализирайте по групи спомените на три жени за училището и дискутирайте въпросите след тях:

“Ходила съм на училище до шести клас. Яз не бях силна ученичка и във второ отделение останах. Сложи ме учителката до другарче да ме учи, ама нищо. И на детска градина ходехме там, ама възглавници и одеала си носехме от дома. Готвеха ни мляко на прах, ама сладко и мирис имаше. В шести клас пак останах. До 14 години се ходи на училище. От моите другарки, които учеха, само една се изучи и беше директор на детската градина...”

Учителите бяха добри, на мен шамар не са удряли. Яз бях скромна и не ме закачаха. Помагаха ми да науча азбуката, да пиша. Ако не си знаеш урока, ша та шлякне 2 пръчки...” (Фатма, р. 1938 год., Искам човекът...)

“Бях слаба ученичка, тъй като немах време да отделям на уроците, а се занимавах с овцете, низех тютюн и вечер четех по-малко... След това видях, че животът е труден и реших да чета повече уроците, за да си избира някаква професия... Родителите ми бяха прости хора, изобико не разговаряха с мен за училище, аз самичка... си мислех за това. Споделих веднъж с по-голямата ми сестра, че искам да отида в гр. Банско за шлосер. И тя каза, че е мъжка професия и ме насочи да отида в Благоевград в Медицинския техникум... Майка ми не искаше и да чуе за тези неща, дори легна на легло. Не искаше да ме прати, за да не се проваля. А баща ми каза: “Искаш ли да учиш? Ако искаш – тръгвай с мене.” Закара ме в Благоевград и се радваше, че ще стана медицинска сестра...” (Феруша, род. 1955 г., Искам благородна...)

“Майка ми завършва основно образование в родното си село. По-нататък започва да учи в село Гърмен. Не успява да завърши средно образование, защото в този период започва процеса – смяна на имената... Баща ми, за разлика от моята майка, получава образование. Основното си образование завършва в родното си село, а по-нататък учи и завършва Икономически техникум в Благоевград.” (Емир, род. 1963 г., Искам човекът...)

- Обърнете внимание кога са родени жените и защо, според вас, споменът за училище се появява много късно в техните разкази?

- Какви са били причините, когато се е налагало да напуснат преждевременно училище:

- бедност в семейството;
- необходимост децата да помагат в земеделската и домакинската работа;
- отдалеченост на училището;
- заболяване;
- натиск за промяна на имената;
- други причини.

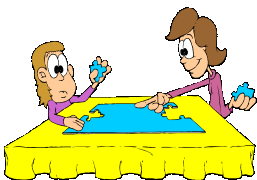

Ученички от Вълкосел

Ученици и учители от с. Конарско, 1998 г.

· От текстовете какво научаваме за:
- предметите, които са се изучавали в училище;
- съществуването на училищна трапезария;
- наказанията в училище;
- специфичното отношение към образованието на момчетата и момичетата.

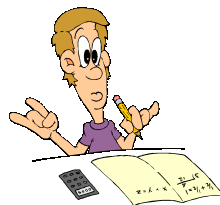

Разпределете се по групи и на постери изобразете как си представяте училището на бъдещето.

Разпитайте родителите си, баби и дядовци, познати и възрастни роднини за техните ученически години и

обобщете писмено резултатите. Опитайте се да съберете снимки от времето, когато те са учили и ги разгледайте със съучениците си.

Възможни въпроси за интервюто:

Колко години си ходил/ходила на училище?

Можеше ли да учиш колкото искаше?

Какви бяха учителите?

Какви учебни предмети имаше?

Колко големи бяха класовете?

Обичаше ли да ходиш на училище?

Какво в училище беше най-интересно и най-полезно за теб?